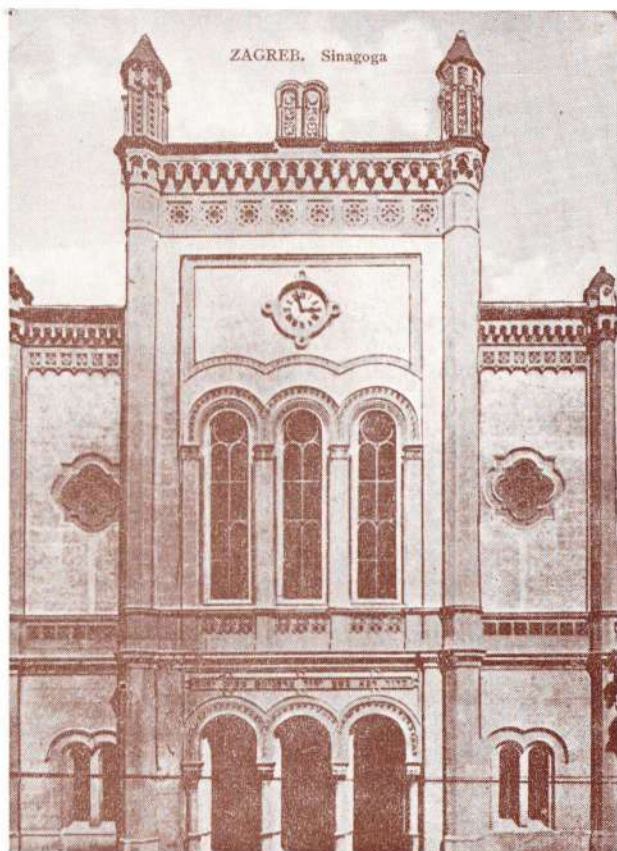

JEVREJSKI ISTORIJSKI MUZEJ
SAVEZA JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
U BEOGRADU

POZIVA VAS NA OTVARANJE
IZLOŽBE

**JEVREJI SEVERNE HRVATSKE
U XIX I PRVIM DECENIJAMA
XX VEKA**

Izložba će biti otvorena u subotu,
30. maja 1987. u 12 časova u Jevrejskom
istorijskom muzeju — Beograd, ul. 7. jula 71a/1

Pojedinačnog naseljavanja Jevreja u severnoj Hrvatskoj bilo je još za vreme hrvatsko-ugarskih kraljeva Arpadovića (1102—1301). O tome govore zakoni iz tog doba, koji su bili projevrejski ili protivjevrejski, što je zavisilo od uticaja pape ili finansija same zemlje. Dolaskom Habsburga na vlast 1526. godine, Jevreji su proterani iz Hrvatske i zabranjeno im je naseljavanje u hrvatskim zemljama.

Prve nove podatke o Jevrejima u severnoj Hrvatskoj nalazimo tek sa kraja XVIII veka. To je doba njihovog većeg prisustva u ovim predelima, ali im još nije bilo dozvoljeno stalno naseljavanje. U gradove su navraćali jedino u vreme sajмова kao trgovci i torbari, ali su i za to plaćali određene takse. Položaj Jevreja zavisio je od politike habsburškog dvora, društveno-ekonomskih prilika, a pogoršavao se naročito u vreme zaoštrenih vojnih i ratnih situacija, kada su uvedene i nove poreske obaveze. Marija Terezija je za vreme sedmogodišnjeg rata (1756—1763)

uvela tolerancionu taksu koju su plaćali Jevreji kao nadoknadu za slobodan boravak u Carevini. Jevreji nastanjeni u Moravskoj bili su u doba njene vladavine primorani da beže u Mađarsku, i to uglavnom na imanja burgenlandske vlastele.

Jednim od liberalnih zakona Josifa II dopušteno je Jevrejima da se slobodno nastanjuju u gradove (1783), ali ne i da osnuju svoje opštine ili druge posebne organizacije. U cilju unapređivanja privrede dozvoljeno im je da se bave određenim zanatima i da pohađaju visoke škole.

Do izvesnog poboljšanja njihovog položaja došlo je početkom XIX veka, a to je vreme kad su i prve jevrejske opštine na teritoriji severne Hrvatske dobile zvanično priznanje od magistrata. Datum tog priznanja uzima se za datum osnivanja pojedinih opština. Tako su Jevreji u prvoj polovini XIX veka osnovali nekoliko opština, među kojima su bile najveće Jevrejska opština u Zagrebu (aškenaska, 1806) i Jevrejska opština u Križevcima (aškenaska, 1844). U Zagrebu su kao posebne opštine postojale još i ortodokсна i sefardska.

Organizacija opština bila je regulisana državnim zakonima, a državna vlast je prepuštala unutrašnju organizaciju samim jevrejskim zajednicama. Tako su jevrejske opštine osnivale i svoje institucije, prvenstveno sinagogu i groblje.

Proglašenjem zakona o potpunoj ravnopravnosti Jevreja, 21. oktobra 1873. započeo je novo poglavlje u životu Jevreja u Hrvatskoj. Od tada počinje njihova afirmacija u svim oblastima društveno-ekonomskog i kulturnog života. Postala su im pristupačna i druga zanimanja osim trgovine. Sve je veći bivao broj Jevreja lekara, advokata, inženjera i drugih zanimanja, a njihov udeo u privrednom životu postajao je u drugoj polovini XIX veka sve značajniji. Oni osnivaju tvornice, banke, veletrgovine. Vremenom izlaze iz okvira svoje jevrejske zajednice i učestvuju u svim oblastima javnog i kulturnog života u Hrvatskoj.

Od toga vremena, a posebno od 1906. kad je donet zakon o uređenju jevrejskih opština u Hrvatskoj, započinje sve intenzivniji jevrejski život u svim opštinama, a naročito u Zagrebu. Jevrejske opštine su posvećivale najveću pažnju očuvanju etničkih obeležja, verskom životu, školstvu i osnivanju društvenih organizacija. Već odranije su postojale najvažnije opštinaske institucije: sinagoga, groblje, jevrejska osnovna škola, kao i «Hevra Kadiša (Sveto društvo) koja je brinula za siromašne i bolesne i za obavljanje verskih obreda prilikom sahranjivanja. Tada su osnivana i mnoga druga humanitarna društva kao Jevrejsko gospojinsko društvo, različita kulturna društva kao Židovsko akademsko potporno društvo, akademski klub «Judeja», sefardski studentski klub «Esperanza». Održavani su literarni sastanci jevrejskih studenata. U Zagrebu je osnovan Dom staraca (Zaklada Lavoslava Schwarzera).

Pojavom cionističkog pokreta, Zagreb je postao središte pokreta i uspeo da stvaranjem brojnih cionističkih kulturnih, političkih i sportskih društava privuče veliki broj članova i da u gotovo svim opštinama obrazuje svoje institucije.

Pojava fašizma, širenje fašističke ideologije i sve veća ekonomska kriza uticali su na to da socijalistička misao sve snažnije prodire u jevrejska udruženja i među jevrejsku omladinu. Mnogi jevrejski omladinci su pristupili naprednom pokretu, postali članovi SKOJ-a i KPJ, učestvovali u španskom građanskom ratu, a zatim u narodnooslobodilačkoj borbi Jugoslavije.

Okupacijom Jugoslavije 1941. i stvaranjem tzv. Nezavisne Države Hrvatske Jevreje je zadesila tragična sudbina kakvu istorija ne pamti. Odvedeni su u zloglasne logore smrti i u njima mučeni i ubijani na najokrutniji način, a samo se mali broj uspeo spasiti bekstvom.

Rad Zagrebačke opštine razlikovao se od drugih jevrejskih opština po intenzitetu i dužini trajanja. Naime, Zagrebačka opština je jedina koja je dejstvovala za celo vreme rata 1941—1945, a njeni tadašnji zadaci su bili usmereni na ukazivanje pomoći ugroženim članovima i onima koji su se nalazili u logorima.

Ostale jevrejske opštine prestale su da rade 1941. godine. Jevrejska opština Križevci je početkom 1941. imala 119 članova, a rat je preživelo samo 19 lica. Posle rata nije obnovljena.

U Zagrebu je 1941. živelo 9467 Jevreja, a oslobođenje je dočekalo samo nekoliko stotina.

Jevrejska opština u Zagrebu je preuzela poslove manjih opština koje posle rata nisu obnovljene. Organizovala je pomoć za povratnike iz narodnooslobodilačke borbe, zarobljenštva, internirskih logora i izbeglištva, a gotovo svi-ma bio je dom uništen, pa su bili upućeni na jedinu, u to vreme, postojeću opštinu.

OVOM IZLOŽBOM JEVREJSKI ISTORIJSKI MUZEJ PRIDRUŽUJE SE OBELEŽAVANJU 18. MAJA, MEĐUNARODNOG DANA MUZEJA.

IZLOŽBA SE OTVARA POVODOM XXVII KONFERENCIJE JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE.

Izložba će biti otvorena do 30. juna 1987. godine.

Zahvaljujemo Jevrejskoj opštini u Zagrebu na ustupljenim eksponatima za izložbu.

Autor izložbe:

Jovanka Veselinović

Saradnici na postavci:

Milica Mihailović, kustos

Saša Nećak, arhitekta

Jovan Ćurčić, akad. slikar

Konzervatorski radovi:

Radmila Petrović, konzervator

Fotografije:

Zoran Obradović